

Genişletilmiş Özet

Üniversite 1. Sınıf Öğrencileri Arasında Alkol Kullanım Sıklığı ve Etkileyen Faktörler

Giriş

Günümüz toplumlarının büyük kısmında alkollü içecekler sosyal ortamın rutin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Kültürel, dini ve sosyal uygulamaların bir parçası ve sosyalleşme aracı olarak görülmesine bağlı olarak alkol kullanımı oldukça yaygındır. Dünyadaki erişkinlerin yarısı son 12 ay içerisinde alkol tüketmiştir. Dünya genelinde 15 yaş üzeri nüfusun %55,5'inin alkol deneyimlediği bildirilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre kullanım sıklığı %5,1 – %83,1 arasında değişmektedir. Avrupa bölgesinde kullanım düzeyi %76,4 iken Türkiye'de 15 yaş üzeri nüfusta alkol kullanım oranı kadınlarda %5,9; erkeklerde %18,4 ve toplamda %12,3 olarak tespit edilmiştir.

Adolesanların bağımlılık yapıcı maddelere başlamak açısından toplumun en riskli grubu olduğu bilinmektedir. Yaşanan stres olaylarıyla başa çıkmak için bağımlılık yapıcı ürünleri denemelerine sık rastlanmaktadır. Dünya genelinde ağır alkol içiciliğinin özellikle 20 – 24 yaş aralığında görüldüğü bildirilmektedir ki bu dönem üniversite eğitim yıllarını içermektedir.

Kullanım sıklığınaın tespiti koruyucu çalışmalar için ilk adım olarak kabul edilmektedir. Mevcut kullanım durumunun ve etkili faktörlerin tespiti ile koruyucu önleyici çalışmaların planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Araştırma; 1. sınıf öğrencilerine yönelik olması, üniversitenin tüm bölümlerinin dahil olduğu büyük bir örnekleme yapılması nedeniyle kıymetlidir ve diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de bir üniversitede 1. Sınıf öğrencileri arasında alkol kullanım sıklığınaın ve etki eden faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araç ve Yöntemler

Tanımlayıcı kesitsel tipteki çalışmanın verileri Aralık 2022- Şubat 2022 tarihleri arasında online olarak toplanmıştır. Çalışmanın evrenini üniversite bünyesindeki 12 Fakülte, 6 Yüksek Okul ve 15 Meslek Yüksek Okulunun 1. Sınıfta eğitim görmekte olan 9050 öğrenci oluşturmuştur. Epiinfo programı kullanılarak yaygınlık %50, hata payı %3 ve tip 1 hata %5 dikkate alarak evreni temsil edecek öğrenci sayısı 955 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılmama durumları dikkate alınarak randomizasyonla 1500 öğrenci belirlenmiştir. Örnekleme çıkan öğrencilere kısa mesaj ile anket içeriği konusunda bilgi verilmiştir. Gönüllük esasına göre ankete katılımları talep edilmiştir. Anketi cevaplayan tüm öğrenciler araştırmaya alınmış, herhangi bir dışlanma kriteri (komorbid hastalık vs.) uygulanmamıştır. 981 öğrenci ankete katılım sağlamıştır. Veri toplamak için araştırmacılar tarafından geliştirilmiş, sosyodemografik özellikler ve alkol kullanım özelliklerini içeren soru formu kullanılmıştır. Üniversitenin Uzaktan Eğitim Merkezi Sistemi üzerinden elektronik ortamda anket erişime açılmıştır. Veriler, IBM SPSS version 23.0 (IBM Corp., Armonk, NY) paket programı ile analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistik olarak sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler kullanılmıştır. Analitik değerlendirmelerde ki-kare testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık için sınır değer olarak $p < ,05$ alınmış, alkol kullanımını kolaylaştıran nedenleri belirlemek amacıyla tek değişkenli analizlerde anlamlı bulunan değişkenler ile model oluşturularak, binary logistic regression yöntemi ile analiz yapılmıştır.

Bulgular

Öğrencilerin yaş ortalaması $21,6 \pm 4,4$ (min = 18, max = 57), %63,1'i kız olup %31,7'si sene kaybının olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların %39,4'ü en az bir kez herhangi bir alkol ürünü denediğin, %14,9'u hala kullanmakta olduğunu belirtmiştir. İlk alkol deneyimi için yaş ortalaması $17,83 \pm 2,3$ (min = 9, max = 25) olarak tespit edilmiştir.

Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerinin alkol kullanımına etkisini belirlemek amacıyla ki kare testi kullanılarak yapılan analizlerde erkek cinsiyet, daha önce çalışmış veya halen çalışıyor olmak, gelirlerinin yetersiz olması, anne ve babanın eğitim düzeyinin yüksek olması, ailede alkol kullanan birey olması riski arttıran etmenler olarak bulunmuştur ($p = ,000$; $p = ,000$; $p = ,011$; $p = ,000$; $p = ,017$; $p = ,000$). İstatistiksel olarak anlamlı bulunan parametreler ileri analiz için binary lojistik regresyon analizine alınmıştır. Öğrencinin erkek olması, daha öncede çalışmış ya da halen çalışıyor olması, annenin eğitim düzeyinin sekiz yılın üzerinde olması ve ailelerinde alkol kullanan birey olması alkol kullanım riskini arttıran etmenler olarak tespit edilmiştir ($p = ,001$; $p = ,000$; $p = ,000$).

Araştırmamızda öğrencilerin alkol deneme ve son 30 gün içerisinde kullanım oranları %39, 4 ve %14,6 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmalara bakıldığında öğrencilerin alkol kullanım oranlarının %16,9 – %76 arasında değiştiği görülmektedir. Dünya çapında kadınların erkeklere göre daha az alkol kullandığı bilinmektedir. Üniversite öğrencileri arasında yapılan çalışmalarda da erkek cinsiyete sahip olmak alkol kullanımı için önemli risk faktörüdür. Araştırmamızda elde edilen bulgular erkeklerde kullanımın riskinin yüksekliği açısından literatürle uyumludur (OR: 1,501; $p = ,009$). Toplumsal cinsiyet rolleri gereği erkek çocuklarının daha fazla bağımlılık riski taşıdığı bilinmektedir. Madde kullanımı erkeksi davranış ve cesaret göstergesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bağımlılığın, toplumsal cinsiyetin erkek sağlığı üzerine olumsuz yansımalarının önemli örneklerinden

birisini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çalışmamızda ailesinde alkol kullanımı olan öğrencilerde bağımlılık riskinin olmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (OR: 0.158; $p = ,000$). Aile, her türlü bağımlılık için hem koruyucu hem de risk artırıcı faktör olabilmektedir. Ailede alkol kullanımının olması alkole ulaşımı kolaylaştırarak deneme riskini arttırabilmektedir. Bağımlılığı açıklamaya yönelik teorilerden birisi olan sosyal öğrenme teorisi, bağımlılığı öğrenilmiş davranışlar bütünü olarak tanımlamaktadır. Bandura'nın sosyal öğrenme teorisi; kişilerin gözlem, öğretim ve/veya modelleme ile birbirlerinden etkilenebileceğini dolayısıyla problemli davranışları sergilemek ve sürdürmekte aile, ev ortamı gibi çevrelerinin etkili olacağını savunmaktadır. Çalışmamızdan elde edilen veriler ve literatür bu teoriyi destekler niteliktedir. Rol model olarak alınan kişinin alkol tüketmesi, alkol içme davranışını normalleştirmekte, ayrıca alkole ulaşımı kolaylaştırabilmektedir.

Hali hazırda çalışıyor olanlar ile geçmişte herhangi bir işte çalıştıklarını belirten öğrencilerin şimdiye dek hiç çalışmayanlara göre alkol kullanım riskinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gençlerin, daha büyüklerin bulunduğu çalışma ortamlarında alkol kullanarak "erişkin" olduklarını ispat etmek ve yeni sosyal ortamlarına uyum sağlamak için alkol deneyimledikleri düşünülmüştür. Ayrıca ek gelir elde etmiş olmanın ekonomik nedenlerle temin edilemeyen alkollü içeceklerle ulaşımı kolaylaştırdığı düşünülmüştür. Nitekim bir araştırmada yevmiyeli işlerden ek gelir elde etmenin alkol kullanımını arttırdığı bildirilmiştir.

Alkol kullanımı küresel düzeyde etkisini sürdüren önlenemez bir halk sağlığı problemi olarak kabul edilmektedir. Üniversitelerde yapılan çalışmalarda alkol kullanım oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Alkol, kültürel yapının sosyalleşme aracı olarak kabul görmesi nedeniyle bağımlılık yapıcı bir madde olarak görülmemekte, alışkanlık olarak kabul edilmektedir. Bu durum alkolün zararlı etkileriyle mücadelenin önünde engel oluşturmaktadır.

Araştırmamız üniversite birinci sınıf öğrencileri arasında yapılmış ve alkol deneme yaşının minimum dokuz olduğu bulunmuştur. Bu durum alkol ile mücadele çalışmalarının ilk öğrenim düzeyinde başlamasının gerektiğini göstermektedir. Erkek cinsiyetin alkol bağımlılığı riskini arttırdığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyetin sağlık üzerine olumsuz etkilerinden bahsederken kadın cinsiyet öncelenmekle birlikte sigara, alkol, madde kullanımına zorlanma riskinin erkeklerde yüksek olduğu göz ardı edilebilmektedir. Yine toplumsal cinsiyetin yansıması olarak kadınların özellikle iş hayatında varlıklarını ispatlamaya çalışırken sigara ve alkol kullanımı gibi erkeksi kabul edilen davranışlar sergilediği bilinmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olup çalışma hayatına giren anneler arasında alkol kullanımı artmaktadır. Annelerin alkol tüketim davranışları çocukları tarafından örnek alınmaktadır. Öğrenciyken aynı zamanda çalışmak durumunda kalan kişiler arasında alkol kullanım düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu kapsamda sağlık tanımında yer alan tam iyilik halinin sağlanabilmesi için sağlığın sosyal belirleyicilerinden olan ekonomik iyilik halinin sağlanması bağımlılıklardan korunmaya katkı sağlayacaktır.